DOI 10.26886/2414-634X.6(25)2018.6

UDC: 371.124 «19.../20»

**CATEGORY «SOCIAL MATURITY» IN THE PERCEPTION UKRAINIAN
TEACHERS (THE END XX – THE BEGINNING XXI CENTURY)**

M. Koshlyak

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnytskyi

The article deals with the pedagogical sources of contemporary Ukrainian scholars, who analyzed the category of «social maturity». The main approaches to the classification of historiography and the source database have been revealed, the results of the author's own research are presented. Due to the large number of elaborated sources, one of the selected groups, which includes scientific sources, namely: monographs, dissertations, devoted to the subject under study or tangent to it, has been described. The key aspects of the study of the presented problem are singled out. It was found out that the concept of "social maturity" is widely used in pedagogical science. Scientists come to the conclusion that maturity is an important component of the formation of a personality in a society, reflects the level of understanding of the personality his/her place in the society, the level of responsibility in relation to his duties and deeds. In addition, this concept combines the features of biological and social development within an individual as well as social and biological and social development of various social groups and social communities. Further development has been given to the analyses and systematization research on this problem.

Key words: sources of research, historiography, pedagogical researches, social maturity.

Кошляк М. А. Категорія «соціальна зрілість» в рецепції українських педагогів (кінець XX – початок XXI століття) / Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна, м. Кропивницький

У статті розкрито педагогічні джерела сучасних українських науковців, в яких здійснено аналіз категорії «соціальна зрілість». Розкрито основні підходи до класифікації історіографії та джерельної бази, подано результати власного пошуку автора. Зважаючи на велику кількість опрацьованих джерел, охарактеризовано одну з виділених груп, що включає наукові джерела, а саме: монографії, дисертації, присвячені досліджуваній темі або дотичні до неї. Виокремлені ключові аспекти вивчення представленої проблеми. З'ясовано, що педагогічній науці поняття «соціальна зрілість» широко використовується. Виходять учені з того, що зрілість є важливим компонентом становлення особистості в суспільстві,

віддзеркалює рівень розуміння особистістю свого місця в суспільстві, рівень відповідальності в ставленні до своїх обов'язків та вчинків. До того ж це поняття поєднує особливості біологічного і соціального в межах розвитку як окремої людини, так і соціобіологічного й соціального розвитку різних соціальних груп і соціальних спільнот. Подальшого розвитку набули аналіз і систематизація досліджень з даної проблеми.

Ключові слова: джерела дослідження, історіографія, педагогічні дослідження, соціальна зрілість.

Постановка проблеми. Якість історико-педагогічного дослідження головним чином залежить від коректного формування його джерельної бази, яка повинна максимально охопити найбільш істотні історичні факти. Це можливо лише при відповідному доборі джерел, адекватній цілеспрямованості їх аналізу, ретельному обґрунтуванні методологічних засад й методики роботи над джерелами. Джерельна база будь-якого історико-педагогічного дослідження є ключовою у реконструкції явищ і процесів, формуванні об'єктивного, цілісного бачення розвитку різних педагогічних феноменів в Україні, зокрема й такого, як «соціальна зрілість».

Проблема становлення соціальної зрілості фахівців різних професій не є новою в педагогічній науці. Досліджувалися проблеми соціальної зрілості вчителя (В. Радул, А. Реан), економіста (О. Михайленко), соціально-психологічної зрілості технічного працівника (Т. Степанова). Вивчалися питання соціально-моральної зрілості (А. Кошелева), академічної зрілості (Т. Страва), громадянської зрілості (Ю. Маринкіна, М. Чумакова, Р. Хмелюк) тощо. Предметом окремих досліджень став процес становлення соціальної зрілості в учнів середніх загальноосвітніх шкіл (І. Булигін, М. Теміров), випускників професійно-технічних училищ (Т. Гусєва, Ю. Кузнецов), робітників і спеціалістів (О. Галицький), студентів (Т. Степанова) та ін.

Формулювання цілей статті. Враховуючи актуальність, наукове та практичне значення проблеми, недостатнє її вивчення, ставимо за мету дослідити джерельну базу зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу статті. При вивченні та виокремленні груп джерел із проблеми дослідження категорії «соціальна зрілість» в окреслених хронологічних межах та визначенні стратегії та технологій її опрацювання ми спиралися на принципи добору джерел та методики їх аналізу, що висвітлено в дослідженнях О. Адаменко [5, с. 33], Н. Гупана [3, с. 33] та ін.

Зважаючи на велику кількість джерел досліджуваної проблеми, охарактеризуємо одну з виділених груп – це наукові джерела – монографії та дисертації, захищені українськими науковцями-педагогами в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Монографії та

дисертації стали основним інформативним джерелом реконструкції історіографічного процесу з нагромадження наукових знань щодо дефініції «соціальна зрілість» в означений період.

Зазначимо, що в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. питання соціальної зрілості особистості набуло широкого висвітлення в наукових дослідженнях українських учених. Це насамперед праці О. Ганжі, О. Коптевої, О. Михайлова, С. Поліщук, В. Радула, Т. Хмуринської, Г. Яворської та ін., у яких глибоко і всебічно досліджено соціальні та психолого-педагогічні аспекти цього феномена. Зупинимось більш детально на аналізі окремих праць окресленого періоду.

Ґрунтовний аналіз сутності соціальної зрілості вчителя дається у дослідженнях В. Радула [8; 9; 10 та ін.].

Так, у докторській дисертації «Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (теорія і практика)» (1998) [9] В. Радул, ґрунтовно проаналізувавши стан досліджуваної проблеми в науковій літературі, визначив й обґрунтував сутність, зміст та структуру категорії «соціальна зрілість особистості молодого вчителя» як інтегральну якість особистості. На підставі всебічного логіко-системного методу аналізу джерел із теми дослідження встановив, що категорія соціальна зрілість – одна з основних у психолого-педагогічній науці. На думку вченого, «соціальна зрілість – це певний ступінь розвитку особистості, який сприяє творчому освоєнню різних видів культури, а також створює можливість найефективніше приносити користь оточуючим, своєю участю у різних видах діяльності» [9, с. 23].

Наукові дослідження проведені В. Радулом доводять, що соціальна зрілість як рівень розвитку особистості визначається всією сукупністю її діяльності. Залежно від сфери прояву соціальна зрілість є певною здатністю особистості до взаємодії з соціальним середовищем, що дає їй змогу ефективно посідати відповідне місце у структурі первинних утворень [8, с. 16].

Також проблему формування соціальної зрілості студентів економічного профілю висвітлив О. Михайлов у кандидатській дисертації (2000) [6]. Досліджуючи проблему соціально-професійної зрілості, вчений робить висновок, що соціально-професійна зрілість не зумовлюється одними лише знаннями, уміннями та навичками щодо вільної орієнтації у професійній діяльності. Вона також передбачає професійну творчість, прагнення внести в професійну діяльність щось нове, оригінальне, власне [6, с. 27–28].

У докторській дисертації «Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України» (2006) [13] Г. Яворська, аналізуючи феномен «соціально-професійна зрілість» зазначає, що професійна зрілість, як властивість особистості виступає основною психологічною передумовою її професійної майстерності. На її думку, вона

характеризує становлення особистості як цілісної, відносно стійкої (усталеної) системи, пов'язаної з усвідомленням власного місця, ролі, функцій в професії, в суспільстві, в колективі [13, с. 32]. Як якість особистості професійна зрілість дозволяє структурувати, регулювати і управляти внутрішньою і зовнішньою власною життєдіяльністю, зберігати психологічну рівновагу; передбачає стійку мотиваційно-ціннісну професійну спрямованість і соціальну готовність до виконання багатoproфільної соціально-педагогічної діяльності [12, с. 142].

Процес дослідження психологічних умов розвитку соціальної зрілості учнів вищого професійного училища стали предметом дослідницької уваги С. Поліщук, яка з'ясувала, що соціальна зрілість не є віковою категорією і залежить від умов, у яких росте й виховується особистість. На думку автора, «соціально зрілою є особистість, у якій сформовано систему соціальних якостей, а рівень її розвитку відповідає суспільним потребам» [7].

У дисертації О. Ганжі «Формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії у навчально-виховному середовищі» (2011) [1] це поняття представлено як «якість розвитку особистості, вершину акме соціально-професійного розвитку, яка сприяє найбільш ефективному досягненню очікуваних позитивних результатів» [1, с. 18]. Залежно від сфери виявлення, підкреслює дослідниця, соціально-професійна зрілість є певною здатністю особистості до взаємодії із середовищем, що дозволяє їй ефективно посідати відповідне місце в структурі первинних утворень [1, с. 18].

У дисертаційному дослідженні «Формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах» (2014) [11] Т. Хмуринська, розглядаючи сутнісні характеристики соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів приходить висновку, що соціально-професійна зрілість майбутнього соціального педагога є системним новоутворенням, що складається під впливом інтегративної активності соціального педагога як індивіда, особистості і суб'єкта діяльності; цілеспрямованого процесу професійної соціально-педагогічної підготовки і соціально-педагогічних вимог професійної діяльності [11, с. 179].

У кандидатській дисертації О. Коптевої «Формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти» (2018) [4] на підставі теоретичного аналізу, узагальнень та систематизації запропоновано сучасний підхід до формування якісних характеристик особистості, основою якого є особистісний компонент, пов'язаний з ідеями соціально-професійної зрілості особистості. Соціальну зрілість дослідниця розглядає як таку, що віддзеркалює рівень розуміння особистістю свого місця в суспільстві, межу відповідальності у виконанні своїх обов'язків та здійсненні вчинків, погляди й переконання та їх застосування в житті, відповідно до засвоєних нею соціальних

норм. На думку О. Коптевої, соціальна зрілість є «інтегральною характеристикою особистості, тому виражає певний якісний стан її розвитку, такий ступінь оволодіння людиною досвідом, що дозволяє їй виступати повноправним суб'єктом суспільно-практичної діяльності» [4, с. 4].

Висновки. Таким чином, здійснений огляд наукових праць українських учених дає підстави стверджувати, що єдиного комплексного, системного дослідження, яке б розкривало і характеризувало розвиток категорії «соціальна зрілість» у педагогічних дослідженнях, нами не виявлено. Вважаємо, що критичне й комплексне використання сукупності багатопланових джерел, представлених лише у цій групі, дасть змогу реалізувати цілий ряд завдань, які стоять перед сучасною педагогічною наукою. Проаналізований наявний комплекс праць засвідчує, що у наукових дослідженнях соціальну зрілість особистості досліджують у контексті теорії соціалізації, оскільки одним з пріоритетних завдань, що стоїть перед системою освіти нині, є забезпечення ефективності протікання процесу соціалізації, а соціальна зрілість розглядається як результат цього процесу.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення історіографії проблеми розвитку категорії «соціальна зрілість» у педагогічних дослідженнях.

Література:

1. Ганжа О. В. *Формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії у навчально-виховному середовищі: автореф. ... дис. канд. пед. наук / О. В. Ганжа. – Кіровоград, 2011. – 21 с.*
2. Ганжа О. В. *Соціально-професійна зрілість майбутнього вчителя історії / О. В. Ганжа. – Кіровоград: ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2011. – 78 с.*
3. Гупан Н. *Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень / Н. Гупан // Рідна шк.: щомісячн. наук.-пед. журн. – 2013. – № 4/5. – С. 53–56.*
4. Коптева О. М. *Формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти: дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. М. Коптева. – Кропивницький, 2018. – 230 с.*
5. *Методологічні засади педагогічного дослідження : [моногр.] / авт. кол.: Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова; Держ. закл. «Луган. Нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 248 с.*
6. Михайлов О. В. *Формування соціальної зрілості студентів економічного профілю: дис. ... канд. пед. наук / О. В. Михайлов. – Кіровоград, 2000. – 190 с.*

7. Поліщук С. П. Психологічні умови розвитку соціальної зрілості учнів вищого професійного училища: дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.07 / С. П. Поліщук. – Київ, 2007. – 201 с.
8. Радул В. В. Соціально-педагогічна зрілість: монографія / В. В. Радул. – Кіровоград: ПВЦ ТОВ «Імекс ЛТД», 2002. – 248 с.
9. Радул В. В. Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (теорія і практика): автореф. ... дис. д-ра пед. наук / В. В. Радул. – К., 1998. – 36 с.
10. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості: монографія / В. В. Радул. – Харків: Мачулін, 2017. – 441 с.
11. Хмурина Т. О. Формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автор. дис. ... канд. пед. наук / Т. О. Хмурина. – Тернопіль. – 2014. – 23 с.
12. Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України: [монографія] / Г. Х. Яворська. – Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408 с.
13. Яворська Г. Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України): автореф. ... дис. д-ра пед. наук / Г. Х. Яворська. – К., 2006. – 43 с.

References:

1. Ganzha O. V. Formuvannya sotsialno-profesiynoyi zrilosti maybutnogo vchitelya istoriyi u navchalno-vihovnomu seredovishchi: avtoref. ... dis. kand. ped. nauk / O. V. Ganzha. – Kirovograd, 2011. – 21 s.
2. Ganzha O. V. Sotsialno-profesiyna zrilist maybutnogo vchitelya istoriyi: navchalniy posibnik / O. V. Ganzha. – Kirovograd: PP «Tsentr operativnoyi poligrafliyi «Avangard», 2011. – 78 s.
3. Gupan N. Aktualni problemi metodologiyi istoriko-pedagogichnih doslidzhen / N. Gupan // Ridna shk.: schomlsyachn. nauk.-ped. zhurn. – 2013. – 4/5. – S. 53–56.
4. Kopteva O. M. Formuvannya sotsialno-profesiynoyi zrilosti uchniv zakladiv profesiyno-tehnichnoyi osvlti: dis.... kand. ped. nauk: 13.00.04 / O. M. Kopteva. – Kropivnitskiy, 2018. – 230 s.
5. Metodologichni zasadi pedagogichnogo doslidzhennya : [monogr.] / avt. kol. : E. M. Hrikov, O. V. Adamenko, V. S. Kurilo ta in. ; za zag. red. V. S. Kurila, E. M. Hrikova ; Derzh. zakl. «Lugan. Nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka». – Lugansk: vid-vo DZ «LNU Imeni Tarasa Shevchenka 2013. – 248 s.
6. Mihaylov O. V. Formuvannya sotsialnoyi zrilosti studentiv ekonomichnogo profilyu: dis. ... kand. ped. nauk / O. V. Mihaylov. – Kirovograd, 2000. – 190 s.

7. Polischuk S. P. *Psihologichni umovi rozvitku sotsialnoyi zrilosti uchniv vischogo profesiynogo uchilisha: dis. ... kand. psihol. nauk.: 19.00.07 / S. P. Polischuk.* – Kiyiv, 2007. – 201 s.
8. Radul V. V. *Sotsialno-pedagogichna zrilist: monografiya / V. V. Radul.* – Kirovograd: PVTs TOV «Imeks LTD», 2002. – 248 s.
9. Radul V. V. *Stanovlennya sotsialnoyi zrilosti molodogo vchitelya (teoriya i praktika): avtoref. ... dis. d-ra ped. nauk / V. V. Radul.* – K., 1998. – 36 s.
10. Radul V. V. *Sotsialna zrilist osobistosti: monograflya / V. V. Radul.* – Harkiv: Machulin, 2017. – 441 s.
11. Hmurinska T. O. *Formuvannya sotsialno-profesiynoyi zrilosti maybutnih sotsialnih pedagogiv u vischih navchalnih zakladah: avtor. dis. ... kand. ped. nauk / T. O. Hmurinska.* – Ternopll. – 2014. – 23 s.
12. Yavorska G. H. *Sotsialno-profesiyna zrilist kursantiv vischih zakladiv osviti MVS Ukrayini: [monografiya] / G. H. Yavorska.* – Odesa: PLASKE ZAT, 2005. – 408 s.
13. Yavorska G. H. *Teoretichni ta metodichni zasadi formuvannya sotsialno-profesiynoei zrilosti kursantiv vischih navchalnih zakladiv MVS Ukrayini): avtoref. ... dis. d-ra ped. nauk / G. H. Yavorska.* – K., 2006. – 43 s.